

A TANYÁK PUSZTULÁSA

SZENTI TIBOR

A hagyományos paraszti életmód a végnapjait éli. Parasztságunk túlnyomó többsége 1960-ban termelőszövetkezetekbe tömörült, a földet immár nem az apáról fiúra szálló paraszti tapasztalatok alapján, hanem fejlett agrotechnikai módszerekkel művelik. Lakáskultúrájukban, életmódjukban is gyökeres változás állott be. A Pusztáról sokan a városokba, falvakba húzódtak, s a fiatalok egyrésze az iparban, gyárakban helyezkedett el. A parasztság kis töredéke még a régi módon gazdálkodik ugyan, de a megváltozott körülmények miatt az ő életük sem azonos már a hagyományos paraszti élettel.

A fentebb említett gyökeres változás következtében a Pusztán is a tanyák feltartóztathatatlanul fogynak, pusztulnak. A tanyák egy részét még lakják ugyan, de az elhagyott tanyák sorsa megpecsételődött. A tanya akkor kezd pusztulni, amikor a gazdája végérvényesen rájön arra, hogy a hagyományos módon nem érdemes tovább gazdálkodni, a tanyán lakni.

A tanya pusztulásának is megvannak a fokozatai. A kiköltözéskor már nem kímélik. A rostély-ajtóról gorombán leszaggatják a beakasztó láncot, ha nem akar jönni, kitépik a fából. Az ajtókról — ha rosszak és értéktelenek — leverik a zárat, csak egy melléképületen hagyják még fenn. Ide berakják az ócska kacatot, amit nem tartanak érdemesnek magukkal vinni, de sajnálnak még végleg eldobni. Úgy gondolják, hogy egyszer majd ismét kijönnék, átválogatják újra és akkor elviszik. Erre azonban nem kerül sor.

Az ól ajtaját az arrajárók beszakítják kíváncsiságból, kiszórják a limlomot, válogatnak, néhány darabot elvisznek belőle, a többit szétverik vagy összetapossák. Ha a cserepeket leszedték, beázik a tapasztott padlás és beomlik.

A tanya falaira sem ügyelnek többé. Hurcolkodás közben a bútorokkal leütik a meszet, sok helyen még a tapasztást is. Kifeszítik a kemence faajtáját, az épületajtókat és ablakokat tokostól verik ki. Megbontják a tetőt, de néhány sor leszedése után, amint rájönnek, hogy a cserep széttöredezik és mállik — tehát semmire se jó — a munkát nem folytatják. Mások esetleg még a tetőzet faszerkezetét is szétbontják, ha nem nagyon szuvas és korhadt.

Amint a tanya lakója kihúzta a lábát, a tanya nem él tovább, mert nincs már benne ember, akinek a jelenléte, testének melege temperálja a levegőjét, szárazon, nedvesen tartsa a falát. A félig lerombolt tanyák képe talán nem is olyan tragikus, hiszen lakója még mindig ragaszkodott néhány részéhez, egy-egy ablakkeret, gerenda, ajtó, cserep beépül a lakóházba, melléképületbe és tovább szolgálja az embert.

A tanya halálának sokkal szomorúbb formája, ha a gazdája még arra sem érdemesíti, hogy az értékeit mentse. Anélkül, hogy a tanyát bárki is bántaná, összedől. Először eltörrik a szelemen. A cserepek lecsúsznak és ráesnek a padlásra. A tapasztott mennyezet több helyen beszakad, nagy lyukak keletkeznek, melyeken keresztül a szobából kilátni a kék ég. Jön az eső és ráül a tél hava. Leszakad a padlás és törmelék borítja a helyiségek padlózatát. A vastag tapasztrétegből a vékony lécek és nádszálak úgy bújnak elő,

mint a hullából a fehér bordák. Egy ideig a kóbor kutyáknak, rókáknak, görényeknek nyújt menedéket. A falak között megszűnik a tartás. Előbb a vékony elválasztó falak roppannak össze és forgácsolódnak szét az aláhulló fagerenda súlya alatt. A tanyavég két fala megbillen és kifele dől, beomlik a hátulja és az eleje. Felszáll a por, azután mindent vastag és sötét lepellet takar. A száraz vályogok szétporladnak a zuhanás erejétől, nem fogja már a közékük kevert polyva és törek. Néhány nagy, fehér mészlemez, mint a pajzs, leválik a tapasztásról és őrzi még egy darabig a mintás papír barna, vörös, zöld és kék festett virágait.

Legtovább a kemence áll. Fél évig is fehéren virítva, messzire kilátszik a törmelék közül, mint halom tetején ülő hatalmas fehér sólyom, kémleli a határt. Agyagból, cserépdarabokból épült erős falát a fűtés, a kenyér és kalácsütés tüze keménnyé égette. A kéménynyílásnál, ahol a fal ledőlt mellőle, széthasad és továbbtöredezik. Beszakad a teteje és az oldala, majd lassan, egyre lejjebb kuporogva, elterül a törmeléken. Patkányok, menyétek, egerek fészkelnek a romokba.

Az eső sárrá dagasztja, a nap melege kemény halommá szárítja, a szél magokat hoz rá és szűrös gaz nő rajta, míg jönnek a traktorok és beszántják. Néhány évig vörösebb itt a föld és a hajdani családi tűzhely helyét szürkésfehér folt jelzi, míg a nagy ekevasak mélyen alá nem forgatják.

A melléképületek sorsa is ugyanez. A bokrokat kivágják, rőzsekötegeket kötnek, majd kupacot raknak belőle a dűlőút szélén. A fákat lánctalpas traktorokkal kirángatják. A gyökerek által feltépett üregeket már vissza sem temetik. Ezt a munkát is a gépeknek hagyják.

Általában az ásott kutakat sem kell betemetni. Amint megszűnik az állandó vízvezetés, az üregek falát burkoló téglák kilazulnak és a mélybe hullanak. A vízvezetéskor ugyanis a vödörből visszafröccsenő víz végigfolyt a téglaburkolaton, amely teleszívta magát nedvességgel, de lucskosan tartotta és kötötte a talajt is, amibe beleágyazódott. Amint a víz kiszáradt közüle, nőtt a távolság a téglák között, megpedezett a föld és elengedte a burkolatot. Mögötte mozdul a morzsálékonyra vált talaj is és a kút lassan feltöltődik. A deszkakáva és a vályú szétesik. A szelek belesodorják a kubikgödörbe. Ez is lassan kiszárad és feltöltődik, csak néhány sáncsomó próbál még nedvességet szívni, de víz híján hamar beérlelik pákájukat és a szálló, röttes vattacsomókat a szélre bízzák.

A vödört lekasztják és az így könnyűvé vált ostorfa egy ideig még lengedezik, azután, amint a gémhez rögzítő láncot vagy vaskarikát szétrágja a rozsdá, leesik, mint a száraz ág. A gémet előbb-utóbb ismeretlen kezek eltörlik és lóg, akár a tépett zászló. Az ágasfa töve kirohad és egy erős vihar a földre dönti.¹

¹ A szerző munkáját „A tanya” c. 1972-ben az Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázaton I. díjjal jutalmazott munkája „A tanya pusztulása” c. fejezete alapján készítette.